

הימין הופך את הר הבית להתנחלות

הכירסום בסטטוס קוו תחת ממשלת נתניהו, שלום עכשיו, אוקטובר 2015

א. מהו הסטטוס קוו?

- ← הווקף מנהל את המתחם
- ← כניסה חופשית למתפללים מוסלמים
- ← יהודים ותיירים רשאים לבקר
- ← אסור לקיים תפילות ופולחן דתי לא מוסלמי

לאורך השנים תחת השלטון העותמאני, ולאחר מכן תחת המנדט הבריטי והשלטון הירדני, ניהל הווקף המוסלמי את רחבת הר הבית (החראם א-שריף) וקבע את נהלי הביקור וכללי ההתנהגות ברחבה. הווקף איפשר למי שאינו מוסלמי לבקר ברחבה, אך אסר על קיום תפילה ופולחן דתי לא מוסלמי. ב-1967 כשישראל החילה את ריבונותה על מזרח ירושלים, החליט שר הבטחון משה דיין, שניהול האתר, שהוא השלישי בקדושתו לאיסלאם, יישאר בידי הווקף המוסלמי מטעם ממלכת ירדן. המשטרה אבטחה את המתחם על פי רוב מבחוץ, וסדרני הווקף היו אחראים על הסדר בתוך המתחם. הסטטוס קוו היה הסכמה לא פורמלית בין הצדדים, ועד לעליית שרון להר הבית ופרוץ האינתיפאדה השנייה בשנת 2000, נמשך התיאום בין הגורמים הישראלים לבין הווקף למעט במקרים חריגים. (למשל, ב-1996 בעקבות החלטת רה"מ נתניהו לפתוח פתח במנהרת הכותל בצמוד להר הבית (שהביאה ל"ארועי המנהרה" שבמהלכם נהרגו 15 חיילים וכ-70 פלסטינים), הקפיא הווקף את התיאום עם רשות העתיקות, וב-1999 בוצעו עבודות עפר עצומות תוך פגיעה קשה בעתיקות בבטן הר הבית ללא כל פיקוח ארכיאולוגי).

ב. שינויים בסטטוס קוו – הסלמה בהר הבית

- ← ביקורים פרובוקטיביים של קבוצות יהודיות ופוליטיקאים בהר הבית
- ← קריאות הולכות וגוברות לאפשר תפילת יהודים ברחבה ולשנות את הסדרי הביקור
- ← עליה חדה בהגבלות על כניסת מוסלמים ובארועים האלימים ברחבת הר הבית

באופן רשמי, ישראל מעולם לא קיבלה החלטה פורמלית לשנות את הסטטוס קוו בהר הבית. יחד עם זאת, בשטח, הביאו פעולותיהם של שוחרי המקדש ושותפיהם בכנסת ובהנהגה הציבורית לשחיקה הולכת ונמשכת בהסדר הקיים, שהגיעה לכדי שינוי משמעותי במצב בהר הבית.

קבוצות מאורגנות של דתיים לאומיים בביקורים פרובוקטיביים – בשנים האחרונות החלו קבוצות של יהודים דתיים לאומיים לעודד עליה להר הבית. הביקורים שהם עורכים בהר אינם בגדר סיור תיירותי רגיל אלא סיורים שנראים כמו הפגנות נוכחות באמתלה של מעשה דתי¹, והם כוללים נסיונות לקיים תפילה

¹ כך למשל, קרא ח"כ פייגלין ליהודים לעלות להר "כי רק כך אנחנו שומרים על הריבונות במקום", **נובמבר 2014**; **ובהזדמנות אחרת אמר**: "זה לא עניין דתי, זה עניין ריבוני; זה לא עניין של זכות תפילה אלא שאלה של מי הריבון בהר הבית".

וטקסים דתיים בהר. אפילו שר בממשלה, אורי אריאל, הפר כמה פעמים את הסטטוס קוו וקיים תפילה בהר². המבקרים לא מסתירים את מטרתם להביא לשינוי בהסדרי התפילה³ ואף להקים את בית המקדש, והם מתעדים את הביקורים⁴ ומפיצים אותם באינטרנט⁵. בשנים האחרונות מספר המבקרים במסגרת הקבוצות הללו הולך וגדל (עליה של 27% בתחילת שנת 2014 לעומת תחילת שנת 2013)⁶.

ניצב יוסי פריינטי, מפקד מחוז ירושלים בועדת הפנים של הכנסת, 23/6/2014: "ב-2014 יש עלייה של 27% בכמות היהודים שעולים להר הבית אל מול תקופה מקבילה אשתקד. יש אכן החמרה בשנים האחרונות במה שקורה בהר הבית. יש בהר הבית מספר גופים קיצוניים שיוצרים הסתה ויוצרים את המצב שבו אנחנו נאלצים להפעיל כוח בהר הבית. [...] משטרת מחוז ירושלים בשנת 2014 נאלצה לפרוץ להר הבית 8 פעמים ב-5 חודשים [...] אל מול 8 פעמים בכל שנת 2013. [...] ב-2012 זה הרבה פחות. אנחנו רואים בברור שיש בשנים האחרונות הסלמה בהר הבית."

לדברי השר אורי אריאל, בשנת 2010 אפשרה המשטרה כניסה של עד 20 מבקרים בקבוצות הדתיות המאורגנות. בשנת 2011 כבר ניתנה כניסה לקבוצות של עד 50 מבקרים. יש לציין שמאז שנת 2003 ישראל קובעת באופן חד צדדי וללא תיאום למי ולכמה לאפשר את הביקור, ולווקף המוסלמי אין אפשרות לקבוע מי ייכנס וכיצד.

קריאות לשנות את הסדרי התפילה ברחבה, גם מפי גורמים רשמיים – לצד הביקורים בהר הבית, החל גם קמפיין ציבורי ולובי פוליטי מאורגן לשינוי המצב בהר הבית ולאפשר תפילת יהודים ברחבה. פוליטיקאים רבים, כולל ממפלגת השלטון וכולל חברים בממשלה החלו לדרוש לאפשר תפילת יהודים בהר הבית. ועדת הפנים של הכנסת הקודמת בראשות ח"כ מירי רגב קיימה 15 דיונים על הר הבית (לעומת 4 דיונים בכל העשור הקודם), בהם הפעילו חברי כנסת מהימין לחץ על המשטרה לאפשר לקבוצות היהודיות יותר חופש פעולה ולהגביל את המוסלמים.

תכנית של משרד ממשלתי רשמי לשינוי הסטטוס קוו - משרד הדתות הכין תכנית ותקנות שיאפשרו תפילת יהודים בהר הבית⁷.

החשש המוסלמי: תקדים מערת המכפלה – אחרי הטבח שביצע ברוך גולדשטיין במערת המכפלה בחברון ב-1994, חילקה ישראל את המתחם לבית כנסת ולמסגד. מערת המכפלה נחשבת למקום הרביעי בקדושתו לאיסלאם אחרי אלאקצא, וההשתלטות החד צדדית של ישראל עליו עומדת לנגד עיני המוסלמים כאיום ממשי גם בהר הבית. ההצעות לאפשר תפילת יהודים ברחבת הר הבית, מגבירות את החשש הזה. פוליטיקאים ישראלים, ביניהם ח"כ מירי רגב ומשה פייגלין קראו להנהיג חלוקת זמנים בהר הבית "כמו במערת המכפלה"⁸.

² למשל, בערב ראש השנה תשע"ו: <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/726/629.html>.

³ "ככל שיש יותר ביקוש כך המציאות משתנה. כל יהודי שעולה לשם עוסק בכיבוש ובנוכחות". (יהודה גליק, יו"ר הקרן למורשת הר הבית), ערוץ 10, "דם קדוש" – פרק 3, 24/7/2013 (מצוטט אצל עיר עמים, דוח 2).

⁴ לדוגמא, אתר חדשות הר הבית: <http://mount-home.blogspot.co.il>; תיעוד תפילה לחיילי צה"ל:

<https://www.youtube.com/watch?v=ARlq4oyieHs>; ועוד רבים.

⁵ בצד הפלסטיני והמוסלמי עוקבים בדאגה אחר הפעולות של שוחרי המקדש, בעוד שבישראל הם מוכרים פחות. כך למשל, בבדיקה שערכנו כמה ימים אחרי נסיון הרצח של הרב יהודה גליק, מהפעילים המרכזיים של תנועות הר הבית, חיפוש בגוגל של השם יהודה גליק בעברית הביא 166,000 תוצאות, לעומת 430,000 תוצאות של שמו בערבית, כמעט פי שלוש.

⁶ ניצב יוסי פריינטי, מפקד מחוז ירושלים בועדת הפנים של הכנסת, 23/6/2014: "ב-2014 יש עלייה של 27% בכמות היהודים שעולים להר הבית אל מול תקופה מקבילה אשתקד. יש אכן החמרה בשנים האחרונות במה שקורה בהר הבית. יש בהר הבית מספר גופים קיצוניים שיוצרים הסתה ויוצרים את המצב שבו אנחנו נאלצים להפעיל כוח בהר הבית. [...] משטרת מחוז ירושלים בשנת 2014 נאלצה לפרוץ להר הבית 8 פעמים ב-5 חודשים [...] אל מול 8 פעמים בכל שנת 2013. [...] ב-2012 זה הרבה פחות. אנחנו רואים בברור שיש בשנים האחרונות הסלמה בהר הבית.

⁷ דיון בועדת הפנים של הכנסת, 9/5/2013.

⁸ דיון בועדת הפנים של הכנסת, 13/8/2014.

התגובה המוסלמית - במשך עשרות שנים, ביקור של יהודים בהר הבית כשלעצמו לא הפריע למוסלמים והם לא ראו בו איום. המבקרים היהודים היו מבחינתם כמו מאות אלפי התיירים שפוקדים את האתר בשנה. הביקורים הפרובוקטיביים של השנים האחרונות עוררו דאגה רבה בצד הפלסטיני, והפכו לסמל לנסיון לחלק את הר הבית ולשנות את הסטטוס קוו. גורמים איסלאמיים הגבירו את המתח ואת התחושה ש"אלאקצא בסכנה".

התנועה האסלאמית הצפונית הקימה קבוצה של "מוראביטון", פעילים ופעילות מוסלמים שמפגינים אל מול ביקורי הקבוצות היהודיות, צועקים כלפיהם ומטרידים אותם. קבוצות אחרות, כמו "שבאב אלאקצא", הגיבו בארגון התקפות וזריקות אבנים במקרים מסויימים כלפי כוחות הביטחון ולעבר הכותל. מעבר לכך, ברמה הבינלאומית, החלו הפלסטינים לטעון שישראל פוגעת בסטטוס קוו.

ג. התגובה הישראלית לתגובה המוסלמית – פגיעה נוספת בסטטוס קוו

← הגבלות כניסה
← אבטחת הביקורים הפרובוקטיביים
← פריצות של כוחות משטרה לרחבת הר הבית

ליווי משטרה לקבוצות הפרובוקטיביות - בתגובה להטרדות של המוראביטון, החלה המשטרה ללוות את הקבוצות היהודיות ולאבטח אותן על מנת למנוע פרובוקציות משני הצדדים. לפי הסטטוס קוו היה מקובל שהסדרנים מטעם הווקף פועלים בתוך המתחם והמשטרה מאבטחת את הר הבית מבחוץ, למעט במקרים חריגים. הליווי המשטרה נתפס בעיני הפלסטינים כעוד סימן לנסיגות הישראלים להשתלט על המתחם, והפך את ביקורי הקבוצות למאיימים יותר על האתר המוסלמי.

ניצב יוחנן דנינו: "אמר פה מפקד מחוז ירושלים שהוא מגביל את גיל הכניסה. מה המשמעות? המשמעות היא שהוא לא נתן ל-30 אלף מוסלמים ביום שישי האחרון להיכנס להר ... ביום שישי הזה מנענו [כניסה] ממספר מוסלמים שהוא בערך כל היהודים שנכנסו להר מאז מלחמת ששת הימים". (ועדת הפנים של הכנסת, 23/6/15).

הגבלות כניסה, פגיעה נוספת בסטטוס קוו - בנוסף, כדי למנוע התלקחות בין הקבוצות היהודיות לבין המוראביטון, החלה המשטרה להטיל הגבלות על כניסת מוסלמים ומוסלמיות לשטח הרחבה בשעות הביקור של הקבוצות היהודיות⁹. בשנת 2014 עלה מספר הגבלות הכניסה פי חמש לעומת מספר הסגירות ב-2013. העליה הזרמטית בהגבלות הכניסה על מוסלמים, בעיקר בשנת 2014, הגיעה לכדי שינוי בסטטוס קוו שבבסיסו כניסה חופשית של מתפללים מוסלמים להר הבית.

⁹ ניצב יוחנן דנינו: "אמר פה מפקד מחוז ירושלים שהוא מגביל את גיל הכניסה. מה המשמעות? המשמעות היא שהוא לא נתן ל-30 אלף מוסלמים ביום שישי האחרון להיכנס להר ... ביום שישי הזה מנענו [כניסה] ממספר מוסלמים שהוא בערך כל היהודים שנכנסו להר מאז מלחמת ששת הימים". (ועדת הפנים של הכנסת, 23/6/15).

ימים שבהם הוטלה הגבלת כניסה על מוסלמים או מוסלמיות בהר הבית¹⁰:
 בשנת 2012 – פעם אחת בלבד.
 בשנת 2013 – 8 פעמים.
 בשנת 2014 – 41 פעמים ועוד פעם אחת סגירה מוחלטת לכל המוסלמים כולם.

פריצות של כוחות משטרה לרחבת הר הבית – בימים שבהם היו מהומות בהר הבית, התקפות על כוחות הבטחון או על רחבת הכותל, פרצו כוחות משטרה חמושים לתוך הרחבה ופיזרו את המפגינים באמצעים לפיזור הפגנות.

פריצות אלה, שלעתים אף הגיעו לתוך מסגד אלאקצא עצמו, נתפסות כפגיעה בקודשי האיסלאם (מוסלמים מקפידים להסיר את הנעלים בכניסה למסגד, והשוטרים פרצו אליו ברגל גסה, חמושים). באחד המקרים, למשל, כאשר השליכו צעירים פלסטינים אשר השליכו אבנים חזיזים מתוך מבנה המסגד, ננעלו בתוכו על ידי המשטרה בזמן שיהודים דתיים ביקרו ברחבה. דבר זה נתפס כתחילה של חלוקת ההר בין מוסלמים ליהודים, בדומה למצב במערת המכפלה. בערב ראש השנה האחרון התבצרו צעירים פלסטינים בתוך המסגד והשליכו מתוכו אבנים וחזיזים על השוטרים, ובעימות שהתפתח נראו תמונות של המסגד תחת מתק+פה¹¹.

ד. הצעות מעשיות להרגעת המצב¹²

נתניהו וממשלתו לא מצליחים לשכנע את הפלסטינים כי אין בכוונת ישראל להרוס את המסגד או לחלק אותו בין יהודים למוסלמים, אפילו שהוא מצהיר שוב ושוב שאין בכוונת ישראל לשנות את הסטטוס קוו. צעדים שיראו שבאמת אין כוונה לשנות את הסטטוס קוו או להזיק למסגד אלאקצא.

- **למנוע פרובוקציות** – עם כמה שזה מצער, נדרשת הגבלה על הביקורים הפרובוקטיביים והפגנות הריבוניות של קבוצות הימין הדתיות. ניתן לאכוף זאת באמצעות איסור על עליה בקבוצות של מעל ל-5 אנשים (כפי שעשתה המשטרה בעבר). להמשיך את האיסור על פוליטיקאים ומנהיגי ציבור לעלות להר הבית.
- **לחזק את מעמד הווקף בהר הבית** – לאפשר לווקף פעולות תחזוקה שישראל מונעת, בין השאר: לאשר הצבת בתי שימוש זמניים בעת החגים; ניקוי ושיקום מרחצאות הטהרה, התקנת תחנת כיבוש אש צנועה בהר.
- **לצמצם את נוכחות המשטרה בתוך הרחבה** – באמצעות תיאום עם הווקף, ניתן להחזיר את המצב כפי שהיה בסטטוס קוו, שהשוטרים שומרים על ההר במעטפת.
- **להפסיק את הגבלות הכניסה למוסלמים** – הגבלות הכניסה נועדו אמנם למנוע אלימות ופרובוקציות בהר, אך בפועל הן לא מצליחות למנוע זאת. הגבלות הכניסה נתפסות בצד הפלסטיני כעונש קולקטיבי, כפגיעה בסטטוס קוו וכתחילת מדרון חלקלק שבסופו חלוקת הזמנים בהר בין מוסלמים ליהודים ואולי

¹⁰ נתוני המשטרה כפי שנמסרו [לעמק שווה](#).

¹¹ ראו למשל: <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4700545,00.html>

¹² מבוסס [על המלצות קבוצת המשבר הבינלאומית](#), ועל דבריו של המומחה עופר זלצברג.

אף סגירת ההר בפני מוסלמים. במשך שנה מאז ההתלקחות סביב הר הבית בשנה שעברה, נמנעה המשטרה מלהטיל כל הגבלת כניסה על המוסלמים עד לחגי תשרי השנה.

- **להפסיק את ביקורי החיילים במזדים בהר הבית** – במשך שנים ארוכות ביקורי חיילים בהר הבית נעשו על אזרחי. ב-2011 חודשו הביקורים במזדים, והדבר נתפס כהפגנת נוכחות והכרזת ריבונות שתורמת להסלמה.
- **להזמין פיקוח של הווקף ו/או של מומחים בינלאומיים על העבודות הארכיאולוגיות הישראליות בסביבות הר הבית** – על מנת להזים את הטענות המוסלמיות כי ישראל חופרת מתחת למסגד.
- **להפסיק את התמיכה הממשלתית בקבוצות שוחרי המקדש** – הממשלה תומכת כספית בכמה מהקבוצות שפועלות להקמת בית המקדש בהר הבית ואחראיות להסלמה בהר הבית¹³. הפסקת התמיכה בהן יעביר מסר ברור שהממשלה מתנגדת לשינוי הסטטוס קוו בהר.

לקריאה נוספת:

[דוח קבוצת המשבר הבינלאומית, על מצבו של הסטטוס קוו בהר הבית, 30/6/2015.](#)

[עיר עמים, דוח מעקב הר הבית, 1 – יוני-ספטמבר 2014](#)

[עיר עמים, דוח מעקב הר הבית, 2 – ספטמבר-אוקטובר 2014](#)

[עיר עמים, דוח מעקב הר הבית 3 – אוקטובר-נובמבר 2014.](#)

[עיר עמים, דוח מעקב הר הבית, 4 – דצמבר 2014-ינואר 2015.](#)

[דוח עיר עמים וקשב: קשר מסוכן: דינאמיקת ההתעצמות של תנועות המקדש בישראל ומשמעויותיה](#)

¹³ דוח עיר עמים וקשב: קשר מסוכן: דינאמיקת ההתעצמות של תנועות המקדש בישראל ומשמעויותיה